

הרצל - איור של הרמן שטרק

קוראינו יודעים, כי אין אנו מחסידי הרצל. מאז הוציא לאור את מחברתו הרבינו להתנוכח עמו, וגם עתה עוד חזון למועד הוויכוחים, ונדמה כי הד"ר הרצל עצמו אינו מבקש להתרומם מעל למדת הבקורת, להחשב לאפיפיור נקי משגיאות, אך האמת תמריצנו להודיע, כי באיש הזה נפגשו מעלות ומדות רבות הראויות למנהל מפלגה. הד"ר הרצל, מלבד כשרונו הגדול בתור סופר אירופאי, הוא גם איש חמדות, בעל טעם ונימוס. קמתו הגבוהה והנאוות, עיניו השחורות, תארו היפה וכל שיחו ושיגו מפקים חן וענווה, אצילות הרוח ורוממות הנפש. בברק עיניו השחורות נראה הד"ר הרצל כבעל דמיון וחולם, אך הוא מתגבר על כל דמיונו ומתאמץ בכל יכולתו לבטל את רוח השירה והחזיון מפני תנאי החיים ומשאלות ההווה. נדמה כי במשך ירחים מספר מאז החלה הרוח לפעמו, כבר למד הרבה מפי הנסיון, ותקוותנו עזה כי עוד ילמד הרבה.

בימים הבאים משתנה ללא-הכר יחסו של "הצפירה" לציונות. הידיעות והמאמרים על הקונגרס ובעקבותיו מתרבים והולכים. אפילו המודעה הנשכחת על הספר "מדינת היהודים", שבמשך חודשים לא נראתה, שבה ומופיעה. סוקולוב היה לאיש אחר, כפי שמעיד עליו בנו פלוריאן, בספר זכרונותיו:

בעל-החלומות הנכבד הזה.

פחות משבועיים אחרי כן יוצא מ. ברקוביטש מווינה להגנתו של ד"ר הרצל, בן עירו. הוא כותב ב"הצפירה", כי הראה את מאמרו של סוקולוב להרצל וביקש את תגובתו. ד"ר הרצל הכחיש, שקיימת סכנה כלשהי, בגללו, למושבות בארץ ישראל וכן סתר את שאר הטענות, כגון שהברון רוטשילד לא נפגש עמו.

סוקולוב לא נשאר חייב. באותו גיליון עצמו הוא משיב באריכות לקורא מווינה ובהזדמנות זו תוקף שוב את הרצל. הרצל שגה, לדעת סוקולוב, בהוציאו לאור את "מדינת היהודים" לפני שהגיע לסיכום פוליטי עם הטורקים בדבר רכישת ארץ ישראל; הוא רץ מהר מדי ומתחיל מהסוף. "עלינו לגדל בעלי מלאכה, איכרים, אנשים בריאים וחזקים: עלינו לייסד מושבות בכל אשר נוכל, וסוף הכבוד לבוא, אך חלילה להתחיל את הבניין מן הגג."

בשנת 1897, שנת הקונגרס הציוני הראשון, העתון "הצפירה" אינו מגלה עניין רב בהתכנסות הקרבה והולכת. והנה, ב-5 במאי — ידיעה יוצאת דופן: שיר הלל לקונגרס הצפוי במינכן (לפני שהועבר לבזל). אחר כך, התעלמות כמעט מוחלטת. הקונגרס עומד להתכנס ב-29 באוגוסט, וב"הצפירה" — אין זכר. למחרת, יומו השני של הקונגרס — כנ"ל. ב-31 באוגוסט יש אמנם כותרת בעמוד הראשון: "מלך ביופיו תחזינה עינינו" — אבל היא עוסקת בביקורו הצפוי של הצאר ניקולאי בווארשה למחרת היום. ב-1 בספטמבר — עדיין לא נזכר הקונגרס. לעומת זאת, מופיעה בהבלטה רבה ברכת "ברוך הכא" לצאר והודעה חשובה: "מפאת בוא הוד מלכותם לעירנו, תהיה הבירוא (הבורסה) סגורה היום."

סוקולוב משנה את דעתו

חולף יום נוסף. ב-2 בספטמבר נשבר הקרח. סוקולוב מדווח מבזל. הידיעה מופיעה אמנם בעמוד פנימי (בעמוד הראשון מתפרסם שיר הלל לצאר, "אורו פני מלך" מאת יששכר בעריש הלוי הורוץ), אך קוראים דקי אבחנה חשים את ראשיתו של השינוי:

במדורו "בשוק הספרים והסופרים" — ארבע שורות בלבד ל"מדינת היהודים", ספר שעורר רעש גדול כמעט בכל מקום בו הופיע; ספר על המהפכה הצרפתית מאת היפוליט קארנה, שהופיע באותה עת, זוכה לשש שורות.

עורך "הצפירה", נחום סוקולוב, אינו מסתיר את דעתו השלילית על פעילותו של הרצל — וב-20 באוקטובר 1896 הוא יוצא לקרב של ממש נגדו. תחת הכותרת "הלא משחק אני" הוא מביא משל: מעשה באיכר שעמל קשות, חרש, זרע, עיבד וקצר את שדה התבואה שלו, אחרי כן אסף את התבואה לגורן ושמח על הישגיו. והנה, לא הרחק מהגורן משחקים נערים באש ומציתים את הגורן. "והנערים לא יזמו לעשות רעה, כי לבם תמים, והם לא נטרו שנאה לאיכר ההוא, ואולי יש ביניהם גם בני האיכר, עצמו ובשרו — אך הם צחוק עשו להם! אך האמנם הותרה הרצועה לתת למשחקים האלה חופש ודרור בלי מצרים בגלל אשר משחקים הם או בגלל אשר מעשי הלהטים הם יפים ואוהזים את העיניים?"

ועתה בא הנמשל: "זהו דבר ד"ר הרצל ודבר חלומו אשר חלם על מלכות ישראל. לא נעים הוא לנו להגיד את הדבר הזה, אך לא תמיד עשות טובה הוא דבר נעים." להלן מתאיר סוקולוב בהרחבה את מעשיו של הרצל עד אז, נסיעותיו ופגישותיו עם שרים ורוזנים. "אך הלוא כל אלה הם כדורי אש מעופפים, מזהיר עורך "הצפירה", "ולא הרחק מן הכדורים האלה יש מפעל אחד, גורן אחד זה שמו: המושבות ליהודים בארץ ישראל, והניצוץ מכדורי האש האלה, הגץ היוצא מתחת לפטיש, יוכל להפוך לאפר ולהרוס ולעקור את כל המושבות." למעשה, אומר סוקולוב, כבר הזיק הרצל למושבות על ידי פעילותו בטורקיה.

וסוקולוב מסיים:

לכן נעשה את חובתנו להעיר ולעורר ולהודיע, כי כל משא הד"ר הרצל ועניינו אך משחק הוא. בלונדון — לא פעל דבר. בפרזי לא אבה הברון אדמונד דהרוטשילד לקבל את פניו, ובערים אשר שם שמחו לקראת הד"ר הרצל, הנה התבוננו אליו כאשר יתבוננו אל חזיון... ובגלל הדברים הנכבדים האלה נייעץ לד"ר הרצל לכבש את נבואתו, ואם לא יכשנה, אז לא נחלד לעשות חובתנו ולהודיע, כי אך את חזון לבו ולא את חזון לב העם מודיע

שנת 1897. משבר בחיי נ. סוקולוב. בדרכו לבזל, לקונגרס הציוני הראשון, עדיין לא חדרה להכרתו חשיבותו הרבה של מאורע זה בחיי היהודים... עם שובו לווארשה, מלא רשמים חדשים ומעודד, ניגש סוקולוב לעבודה בהתלהבות מיוחדת. לפניו ניצבת מטרה ברורה. שוב אין הוא מוצא יותר סיפוק בתפקיד של עתונאי, סופר ועסקן יהודי מקומי. מקננת בו ההרגשה, כי נועד למעשים גדולים יותר. מנוי וגמור עמו להקדיש עצמו, כל כולו לציונות.

גם "המליץ", העתון היומי היהודי המופיע בפטרבורג הברירה, אינו יוצא מגדרו לקראת הקונגרס. כמעט ההפך הוא הנכון. היחס בתחילה הוא של "נתכה ונראה", עם יותר מקורט של זהירות והסתייגות. ב-11 באוגוסט, פחות משלושה שבועות לפני פתיחת הקונגרס, מפרסם העתון את איגרת ההזמנה ששיגר הרצל והרב אהרנפרייז לצירים, אחר שהקדים לה את דברי הזהירות הבאים:

כאשר כבר דיברנו פעמים אחדות על אודות אספת ה"ציונים" בבזל ונחווה את דעתנו כי על שולחן האספה לא תעלה כל שאלה פוליטית, ותכליתה היא להביא ארוכה ומרפא להישוב משאת נפשנו, לתמוך בידי אחינו עובדי האדמה אשר בארצנו הקדושה, כאשר הוא אצלנו ברשיון ממשלתנו הרוממה, לכן הננו לשום בזה לפני קוראינו הנכבדים לראיה לדברינו ולחוות דעתנו את דברי האגרת החוזרת אשר קיבלנו מאת ועד האספה הנ"ל...

בימי אוגוסט 1897 אין העתון מקדיש אפילו שורה אחת למאורע. ביום פתיחת הקונגרס, 29 באוגוסט, הידיעה הראשית בעתון היא: "עזרת סופרים — מכתבים מאודסה". ולמחרת — כנ"ל וכן ידיעות שונות ומברקים מכל קצווי תבל: קונסטאנטינופול, פריז, אישל ("ראש המיניסטרים שב לווינה"), פוטסדם, ברלין, קופנהגן, ואפילו בומבה (בומביי). בזל — יוק.

רק ביומו השלישי של הקונגרס, ה-31 באוגוסט, מתחיל השינוי. במדור המברקים מתפרסם מברק בן 17 מלים מבזל: "ברוב פאר והדר נפתחה אתמול אספת הציונים. נאומו של נורדוי עשה רושם גדול. מאתיים צירים נאספו שמה."

בשברע הראשון של ספטמבר, תופס הקונגרס שהיה יותר ויותר מקום ב"המליץ". מבזל מדווח הסופר ראובן בריינין בהרחבה

על ישיבות הקונגרס, ואילו מאמר המערכת של העתון נדרש לקונגרס רק ב-10 בספטמבר. החששות מפני הקונגרס היו רבים, מציין המאמר, כיוון שהיה חשש כי "הציונים החדשים" רוצים אך ורק במעשים גדולים ולא בעבודה המעשית בארץ ישראל. "והנה נתברר כי גם ראשי הקונגרס יודעים ערך הפעולות אשר פעלו חובבי ציון עד עתה, ולא באו לרפות ידיהם וכי עתה, אחרי הקונגרס, התחזקה ידי החובבים עוד יותר להרבות פעולותיהם שהם יכולים ורשאים לעשות. הנה כי כן, לא הביא הקונגרס כל רעה לישראל ולציון, ואך טוב הוא לישראל, כי על ידה נתקרכו הלבבות עוד יותר. מי האמין לשמועה לפני עשר שנים, כי זקן רבני אירופה, הגרש"ם (מוהליבר) וגאון סופרי אירופה מכס נורדוי יהיו אחים בדעה שהלב תלוי בה! ועל ידי הקונגרס נתחממו הלבבות ופעולות החובבים תרכינה להרים מצב העם הרוחני ולהרבות עבודת הקודש בישראל."

"ותיה יהודים מדינה"

"המגיד", שבועון יהודי שיצא לאור בקראקא (קקוב — אז באוסטריה), הוא אולי העתון היהודי ה"פרו-ציוני" ביותר באותם ימים. בניגוד לעתונים אחרים, שהתעלמו מהנושא או הצניעו אותו, עוסק "המגיד" בקונגרס בהרחבה. אין אצלו "אספת הציונים" אלא "קונגרס ציוני", ודפי העתון מלאים בידיעות על המאורע ובהדגשת חשיבותו. דומה, ש"המגיד" היה העתון היהודי היחיד שערך לקונגרס קבלת פנים מיוחדת: בגיליון יום שיש, 26 באוגוסט 1897, יומיים לפני פתיחת הקונגרס, מאמר המערכת הוא כעין "שלום עליכם" לקונגרס:

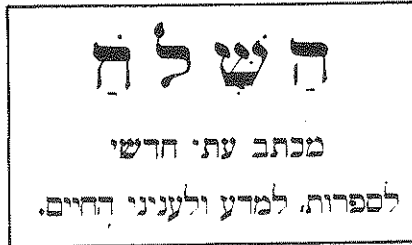
שבת של מי היא? שבת של בזל. ממזרח וממערב, מצפון ומים, מארבע כנפות שמים בא הרוח, רוח ישראל מארצות קבצם, מארבע כנפות הארץ, מכל מדינה ומדינה אספם, חשו ובאו המונים המונים — בזל מגמת פניהם וקונגרס ציוני קבצם יחד (ההדגשה במקור).

הרצל לא הזכר

ומה כתבו על הקונגרס, העיתונים העבריים בארץ ישראל? — כמעט לא כלום. בארץ הופיעו, בשלהי המאה ה-19, "החבצלת" של י.ד. פרומקין ו"הצבי" של אליעזר בן יהודה. הראשון, שבשנות השבעים והשמונים היה מעוזם של המתקדמים בין חרדי ירושלים, נחשב בתקופה זו לביטאווני המובהק של "היישוב הישן", היוצא בתקיפות נגד חידושים למיניהם, והציונות, כמובן, פסולה בעיניו. לפיכך, בגליונות קיץ תרנ"ז (1897) אין הקונגרס מזכר בו. מבחינת העתון וקוראיו הוא לא היה ולא נברא.

באופן מפתיע, גם בעתונו של בן יהודה יש לחפש את האירוע בזכוכית מגדלת. לפני הקונגרס ובמהלכו — אין עליו דבר ב"הצבי". רק שלושה ימים אחרי נעילת הקונגרס בו באלול תרנ"ז (3 בספטמבר), מתפרסמת בעמודו הראשון של העתון מודעה בולטת בזו הלשון: "כשורה טובה לקוראינו היקרים. הסופר המהולל, החוקר העמוק, הפילוסוף הנעלה, חובב-ציון הנלהב ד"ר מקס נורדוי, כחיבתו לציון, בחפצו להועיל לבני עמו איש יהודה ותושב ירושלים — ישמיע דבריו בגליונו מעת לעת." זו כל מנת הציונות שהעתון מוכן לספק לקוראיו, בחודש בו מתכנס הקונגרס הציוני הראשון בבזל.

חולפים שבועיים ובן יהודה מקיים את הבטחתו. בגליון כ' באלול מופיע מאמר ארוך, "ישראל בגלות" — "משא אשר נשא ד"ר מקס נורדוי, באספת חובבי ציון בבזל." ב"חבצלת" הירושלמי הקונגרס לא הזכר

"השילוח" של אחד העם — הסתייגות

גם העורך, אחד העם, מרגיש, שאין להתרגש מהרצל:

אם בארצות המערב נושאים ונותנים על דבר 'הרצלזמוס' הם רשאים לעשות כן, מפני שלהם גילה ד"ר הרצל באמת אמריקה חדשה, אבל אנו, חובבי ציון שברוסיה, אין לנו כל סיבה להתפעל ולהתרגש.

גם אחרי הקונגרס, בו השתתף אחד העם, אין הוא במתלהבים. הוא גורס, שאסור לדחוק את הקץ ו"לא בשביל ליסד היום או מחר את מדינת היהודים באנו לבזל, כי אם לקרוא באוזני כל העולם קריאה גדולה: עם ישראל עודנו חי וחפץ חיים! את הקריאה הזאת צריכים אנו לקרוא השכם וקרוא, לא למען ישמעו העמים ויתנו את מבוקשנו, כי אם קודם כל למען נשמע אנחנו את הד קולנו זה בעמקי נפשנו, אולי תתעורר ותתנער משפלותה." כללית, נתאכזב אחד העם מן התוצאות. לדעתו, "הציתו בלבבות אש זרה, התלהבות של קרחת, אשר הביאה אל האספה בבזל ערב רב של נערים, אם בשנים או בדעת, שהקדירו את יפעתה ועשוה לשחוק בהבלים הרבים."

בגליון הבא של "המגיד" קרתה תקלה: כתב העתון בקונגרס, הצייר ר.א. ברודס, "היה טרוד בעבודתו באספה", כדברי ההתנצלות של העורך, "ולא הספיק לפי הנראה להודיענו את כל פרטי האספה כחפצנו." עם זאת הבטיח העורך, כי בגליון הבא "נביא את כל החלטות הקונגרס ותוצאותיו בשלמותן וגם נביאן בכור הבקורת ונתבונן אל התועלת הכללית שנקוה מהן".

הצייר ברודס, מתברר, חרם בכל זאת לגליון האמור של "המגיד". בראש הגליון הופיע השיר "ברכת לב" שנשלח להרצל, "וספרנו שמח להעתיקו למעגנו, ולהדפיסו ב'המגיד'". ואלה שורותיו האחרונות של השיר: התאחדו ועליכם/תשרה רוח השכינה, / או יצו גם אליהם / ותהי ליהודים מדינה. / אל נא תרהו הציונים / מפני חומדי לצון / כל העם אתריכם עונים: / אמן, כן יהי רצון.

ואגמם, הצייר העתונאי ברודס שיגר לגליון הבא של "המגיד" כתבה ארוכה על דיוני הקונגרס, ברות אודהת מאוד. בראש אותה גליון מופיע מאמר מפרי עטו של העורך, יעקב שמואל פוכס, "אחרי הרעש" שמו:

בשוב צידי הקונגרס הציוני מבזל היינו כחולמים. כחלום נעים היתה לנו האספה ההיא, כמחזה שדי מרחיב עין. בשמענו לפני ירחים אחדים מקונגרס ישראלי, לא ערבנו לבנו להאמין, כי תצא המחשבה הגדולה אל הפועל, ועתה כאשר בא היום והקונגרס היה — היינו כחולמים, ובהקיצנו אחרי הרעש — נפשנו שוקקה...

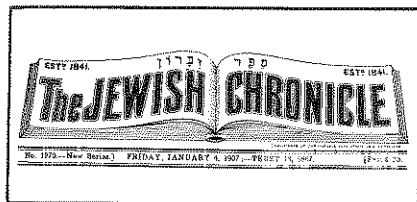
הרצל "גילה אמריקה חדשה"

חודשים אחדים לפני כינוס הקונגרס החל להופיע באודיסה ירחון עברי חדש — "השי" לוח". עורכו הוא אשר גינצברג, הידוע יותר בכינויו — אחד העם. כתב עת זה התייחס בדרך כלל לקונגרס הצפוי בספקנות. הנה מה שכתב אחד שחתם "יריב קרוב":

ואנוכי את חטאי אני מזכיר, לא אראה בזה אתחלתא דגאולה, וגם לא בית דין הגדול לענייני ישראל. האספה תהיה פשוט אספה כיתר האספות. וכבר היו לעולמים אספות של חובבי ציון...דברו דברים, הרבה דברים, ומאומה לא עשו. כי אחינו בחוץ לארץ [הכוונה מחוץ לרוסיה — מ.נ.] כבודם במקומם מונח, יאהבו בכלל לדבר הרבה. ולעשות? לפעמים גם יעשו הרבה, אבל לא לחיבת ציון. ביחוד לא יאהבו לתת כסף לדבר הזה.

בן יהודה, ונאמו של נורדוי מובא כאילו נישא "באספה של חובבי ציון". אחרי כחודשיים מובא ב"הצבי" שיר של לייב יפה, שנכתב בבזל בעת הקונגרס. ואילו ב"ג באלול (10 בספטמבר 1897), עשרה ימים אחרי נעילה הקונגרס, מדפיס בן יהודה שיר של המשורר הצעיר שאול טשרניחובסקי, שהוא לכאורה שיר, ולמעשה הרבה יותר מכך. השיר, ששמו "חיים חדשים", מסתיים בשורות אלו: ממזרה השמש אבואה/אופיע אל ציון נשקפתי: שם שחר יגיה/רצלים ינוסו מנגוהות פרויים/ואביט מסביב על צפדיר שמים/לא עוד ענגי חושך בת עיני חזתה.

עליות ומורדות ב"ג'ואיש כרוניקל"

במערב אירופה, ה"ג'ואיש כרוניקל", העתון היהודי החשוב בבריטניה המופיע מאז שנת 1841, מתייחס אל התנועה החדשה ואל ד"ר הרצל העומד בראשה בזהירות, שגם בה יש עליות ומורדות. בחודשים שלפני הקונגרס מזכיר העתון לא אחת את ההכנות לקראתו, אבל לפתע הוא מביא דברים חריפים נגדו. כך קרה בגיליון ה-16 ביולי 1897, שישה שבועות לפני התכנסות הקונגרס. מתוך דברים שאמר הרב הראשי ליהדות בריטניה, הרב אדלר, מצוטטים משפטים המביעים תמיכה ביישוב ארץ ישראל בדרך של הקמת מושבות ומוסדות, לעומת זאת, "הרעיון של ד"ר הרצל לייסד מדינה יהודית שם הוא מוטעה לחלוטין... הדבר מנוגד לעיקרי החיים היהודיים, לדברי הנביאים ולמסורת היהדות." הרב אדלר העלה כדבריו גם את החשש, שרעיונו של הרצל יחשיד את היהודים החיים בארצות השונות בחוסר נאמנות — טיעון שהוזכר מאז אין קץ פעמים על ידי אישים אנטי ציונים. לדעתו, הוסיף הרב אדלר, דעותיו אלה מקובלות על ידי כמעט כל היהודים באנגליה.

השערה מבוססת יותר אומרת, כי בן יהודה לא פרסם דברים על הקונגרס מחמת "עינא בישא". בעת ההיא הועלה חשש, שהציונות המדינית נוסח הרצל עשויה להרגיז את הטורקים ולפגוע במושבות בארץ. לפיכך נזהר

הרצל אינו נזכר. ייתכן כי "הצבי", הלוחם לתחיית השפה העברית, אינו רוחש חיבה להרצל, אשר סבר כי במדינת היהודים, לכשתקום, מן הראוי שהשפה הרשמית תהיה אירופאית.

בארץ ישראל נזהרו מלהזכיר את הקונגרס הציוני הראשון

Die neue Nationalfondsmarke

מתפרסם נאומו המלא של מקס נורדוי על פני שני עמודים וחצי של השבועון, וכן מופיעים תצלומים גדולים של ד"ר הרצל, נורדוי, ופרבשטיין מציריך. (שום עתון יהודי ממזרח אירופה לא פרסם בעת ההיא תצלומים). בנוסף הוכא פרוטוקול מלא של הקונגרס, שהשתרע על פני חמישה עמודים צפופים. אין ספק, ה"ג'ואיש כרוניקל" התייחס באהדה להתכנסות ציונית ראשונה זו.

אחרי שלושה שבועות בלבד חל צינן ניכר ביחסו של העתון לתנועה הציונית. בגיליון ה-24 בספטמבר נערכו סיכומים לגבי שנת תרנ"ז שהגיעה לקיצה, ושוכ הרימה הספקנות את ראשה. מאמר המערכת חיאר את מצב היהודים בכל אחת מיבשות העולם, והקונגרס הציוני נכלל בסקירה על אירופה. הכותב ציין, שבעוד שבמזרח אירופה זוכה התנועה החדשה להתלהבות ההמונים, לא כן במערב, שם יצאו רבים וטובים נגדה, כולל הרבנים החשובים.

מעבר לאוקיינוס היו הזהירות והספקנות גדולות עוד יותר. דברי תמיכה ממש בהרצל ובציונות נתפרסמו רק בעתון העברי "הפסגה". כבר בסוף אפריל 1897, פרסם בעתון זה וולף שור פנייה נרגשת לחובבי ציון באמריקה, "כי יקראו עצרות ויבחרו צירים לשלחם אל האספה הגדולה והכללית שתהיה במינכן" (ממנה, כאמור, הועבר הקונגרס לבזל). לא חסרו גם התנגדויות ממש. עתוניהם של היהודים הרפורמים יצאו בשצף קצף נגד הרצל ותוכניותיו, וכנס של הרבנים הרפורמים, שהתכנס ביולי 1897, קיבל פה אחד החלטה המגנה כל ניסיון להקים מדינה יהודית.

תגובות ה"טיימס" משני עברי האוקיינוס

ומה כתבו ה"ג'ואיש"? תקצר היריעה מלפרט את התגובות בעתוני אירופה לפני הקונגרס ואחריו. לפניו, רוב הידיעות והמאמרים היו גדושים בסימני שאלה ובהערות פליאה ואי אמון. אחריו, חל שיפור באווירה הכללית. כדי לעמוד ולו במקצת על יחסם של עתונים "כלליים" לנושא האמור, בחרנו לעקוב אחרי הידיעות והדעות שהובעו בשני עתוני ה"טיימס" משני עברי האוקיינוס - בלונדון ובניו יורק.

Theodor Herzl.

Von Sudermann hat er den Vort,
Die Ironie von Feine,
Doch sein Talent von Harter Art
Gehört ihm ganz alleine.

Er sieht ein Ziel, ein Ziel so weit,
Im Träumen, wie im Wachen:
Er denkt daran, in dieser Zeit
Mit Saden Staat zu machen!

"קשה להיות ציוני" - כך בוודאי חשב הרצל לאור הפרסומים ברוב העתונים

אחת האוהדות את העניין הציוני. הכוונה ל"ד"ר אהרן פרידנולד, אשר מתנגד אמנם לדעותיו הפוליטיות של ד"ר הרצל והציונים החדשים, אבל תומך ביישוב ארץ ישראל.

אחר סיום הקונגרס אוזחת ב"ג'ואיש כרוניקל" התלהבות זמנית, והוא מקדיש מקום נכבד לאירוע. בגיליון ה-3 בספטמבר 1897,

ערב הקונגרס נזכר העניין בקיצור נמרץ בגיליונות ה"ג'ואיש כרוניקל". העתון יודע לספר, כי בארצות הברית אין אהדה רבה לדעותיו הציוניים של הרצל, ומארץ זו יבואו לקונגרס רק שני צירים (למעשה באו ארבעה). כתב העתון מציין, כי הוא מכיר בארצות הברית רק אישיות יהודית בולטת

"ניו יורק טיימס" מזכיר את התכנסות הקונגרס לראשונה ב־11 באוגוסט 1897, ודווקא במאמר. הכותב (המאמר אינו חתום. נראה שהיתה זו דעת המערכת) מציין, כי תוכניתו של ד"ר הרצל עוררה ויכוחים באירופה, ובארצות הברית היא נתקבלה בדרך כלל בקרירות. את הרצל הוא מתאר כך: תושב וינה, אדם בעל חשיבות, שדבריו מתפרסמים בעתונים האוסטרית ובמספר עתונים אירופים. מידע נוסף על הרצל האיש יוחס לכתבה שהופיעה עליו בעתון הלונדוני "פאל מול גזט". שם הוגדר הרצל כאדם אדיב אך גם אדיש, מלבד בעת שהוא מתוכח על תוכניתו הגדולה לקומם את הלאום היהודי בארץ ישראל. או אז הוא מלא אש להבה וחינוניות. בעבר היה מתזאי ועתה הוא עתונאי המרבה לרכוב על אופניים. בהמשך מתוארת תוכניתו של הרצל לרכוש את ארץ ישראל מידי העות'מאנים, כדי להקים בה מונרכיה בנוסח אנגליה. בראיון עם ה"פאל מול" לא הוציא הרצל מכלל אפשרות, שאם טורקיה תסרב, הציונים ימתנו עד שתתפרק, תוך תקווה שיקבלו את חלקם מקונגרס אירופי, שיחלק את שאריות האימפריה העות'מאנית, או שיחפש ארץ אחרת, כמו ארגנטינה, ויאמר ליהודים: ציון שלכם שם!

ארבעה ימים אחר כך, נמסרו בעתון הניו יורקי פרטים על הקונגרס ועל הרצל. סופר בו, כי קיימת תוכנית, שמאחוריה עומדים "כמה מנהיגים [יהודים] גרמנים", להקים מחדש את ארץ ישראל למענו של עם ישראל. כן מופיעים פרטים על מצבה של הארץ באותה עת. אחרי פתיחת הקונגרס, מכנה העתון את הרצל "משה החדש". הוא מציין, כי הצירים קיבלו אותו בהתלהבות גדולה. ב־1 בספטמבר, בידיעה על נעילת הקונגרס, יודע העתון לספר כי אחת ההחלטות היא, שהקונגרס הציוני הבא יתכנס בשנת 1898 בירושלים.

ה"טיימס" של לונדון הסתמך יותר על ידיעות של סוכנות "רויטר". גם הוא מציין כי הצירים קיבלו את ד"ר הרצל בהתלהבות ובתשואות. עם זאת, מעל דפי עתון זה התפתחה תוך כדי הקונגרס מחלוקת בין שני יהודים אנגליים: אוסוולד ג'ון סיימון והרב הספרדי הראשי חכם משה גסטר. סיימון פרסם, בגיליון ה-30 באוגוסט, מכתב ארוך למערכת בו טען, כי הקונגרס הציוני אינו מייצג שום חלק של העם היהודי, והוא עצמו, כמו כמעט כל היהודים באנגליה, אינו מסכים עם תוכניתו של ד"ר הרצל. הכותב גם התנגד לתפיסתו של הרצל, שמימוש רעיונותיו יפתור

את בעיית האנטישמיות באירופה. היהודים מאז ומתמיד התייצבו נוכח צרותיהם ולא נמלטו מהן, כתב סיימון. כן לא נראה לו כלל הרעיון "ליצור מחדש את הלאומיות היהודית במזרח". פירוש הדבר יהיה, לדעתו, "ליצור פרימיטיביות לא התקדמות".

אחרי יומיים ענה הרב גסטר באריכות לסיימון. הוא שלל את כל טענותיו והסביר וציין, כי הקונגרס נקרא כדי להחליף דעות בין נציגים יהודים מארצות שונות, וכל מה שהתנועה החדשה מבקשת, הוא לפתור את אחת הבעיות הקשות ביותר המעיקות בשעה זו על אירופה — האנטישמיות נגד היהודים. סיימון לא נותר חייב. ב־3 בספטמבר השיב לרב גסטר, תוך שהוא מגדיר את הקונגרס הציוני כמלים EGREGIOUS BLUNDER (טעות מחפירה). הוא גייס לעזרתו את הרב הראשי אדלר, והביא מפיו את ההתקפות על הרצל ותוכניותיו, כפי שפורסמו ב"גזאיש כרוניקל" (וראה לעיל). בסיום דבריו הזהיר את הרב גסטר שלא יתפתה ללכת אחרי הרצל.

הנה כי כן, האנגלים לא היו צריכים להתלבט ביחס לקונגרס ולתנועה הציונית. היהודים עשו זאת טוב מהם.

נוסח מורחב של מאמר שפורסם ב"מעריב", ב-10 בספטמבר 1977.